

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО МЕДІА-
КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу, 261М групи

Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта

Гаркуша Наталія Сергіївна

Керівник: к.пед.н., доцентка Горлова А.В.

Рецензентка: д.пед.н., професор кафедри
теорії й методики виховання, психології
та інклюзивної освіти Комунального
вищого навчального закладу «Херсонська
академія неперервної освіти» Херсонської
обласної ради

Примакова В.В.

Додаток В Анкети дослідження медіаграмотності учнів початкової школи.....	58
Додаток Д Анкета вивчення стану сформованості медіаграмотності майбутніх вчителів «Я в інформаційному світі».....	63
Додаток Е. Кодекс академічної доброчесності.....	68

ВСТУП

Процеси глобалізації, об'єднання європейського освітнього простору, діджиталізація всіх сфер життя, загроза економічної та екологічної кризи, перехід освіти у дистанційну та змішану форми потребують постійного вдосконалення та перегляду положень традиційної системи навчання молоді, зумовлюють необхідність модернізації системи професійної підготовки майбутніх педагогів. Насамперед це позначилося на стандартах якості вищої освіти, які ґрунтуються на врахуванні провідних компетентностей, особистісних та професійних властивостей учителя початкової школи як суб'єкта педагогічної діяльності.

Першочерговими ідеями Української системи освіти сьогодні є проблеми забезпечення гармонійного розвитку, прав і свобод зростаючої людини, врахування інтересів дітей, збереження їхнього здоров'я та створення оптимальних умов для формування покоління освічених, самостійних, творчих особистостей. Школа, учителі і батьки мають спрямувати спільні зусилля на створення безпечного, комфортного освітнього осередку. Для розв'язання цієї надважливої задачі, здобувачі вищої освіти - майбутні вчителі початкової школи - мають вже в закладі вищої освіти набути відповідних компетентностей.

Теоретико-методологічні положення фахової підготовки вчителя, його професійного становлення розкрито у фундаментальних працях А. Алексюка, В. Андрущенка, В. Бондаря, В. Гриньової, О. Гукаленко, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, В.Огнев'юка, О. Пехоти, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, І. Смолюка, О. Сухомлинської, Г. Троцько, В. Якуніна та ін. Питанням створення безпечного освітнього середовища, де кожна особистість вільно реалізує себе, присвятили свої публікації Н. Груздева, В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович, Т. Цюман, Н. Гонтаровська,

А. Горлова, А. Смолюк та інші. Роль комунікативного простору та соцмереж в житті учнів початкової школи досліджували Л. Литвинова, Н. Коваленко, Н. Софій, О. Онопрієнко та інші.

Наголошуючи на орієнтованості сучасних завдань професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на формування нового стилю педагогічного мислення, компетентності педагога, науковці вказують, що головним завданням школи сьогодні є подолання інертності, стереотипів та створення активного безпечного комунікативного середовища.

Незважаючи на значну увагу вчених до цієї проблеми, практика підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації медіа-комунікативного середовища (як складової освітнього) на гуманістичних засадах засвідчує відсутність системного підходу до її реалізації у ЗВО, що виявляється у фрагментарному впровадженні окремих тем чи спецкурсів на загально педагогічному чи методичному рівнях змісту професійної педагогічної підготовки.

Висновки досліджень науковців дозволяють констатувати, що передумовою формування фахової компетентності педагога початкової школи є професійно зорієнтоване освітнє середовище ЗВО, де відбувається усвідомлення майбутнім професіоналом себе як суб'єкта освіти та взаємодії.

Актуальність даної проблеми полягає в необхідності розв'язання об'єктивних суперечностей між:

– потребою сучасного суспільства в організації життєдіяльності молодших школярів в комфортних, безпечних умовах та недостатнім рівнем професійної підготовленості вчителів початкової школи до створення цих умов;

– наявністю теоретичної бази щодо підготовки майбутнього вчителя до організації безпечного медіа-комунікативного середовища в

початковій школі та недостатньою технологічною розробленістю її реалізації;

– сучасними вимогами педагогічної практики до створення безпечного освітнього і комунікативного осередку початкової школи та неготовністю вчителя до ролі суб'єкта, ініціатора організації такого середовища.

Зазначене вище обумовило вибір теми дослідження «Формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища».

Об'єкт дослідження – фахова підготовка майбутнього вчителя початкової школи у ЗВО.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до організації безпечного медіа-комунікативного середовища в початковій школі.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні педагогічних умов, розробці та експериментальній перевірці системи підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації безпечного медіа-комунікативного середовища.

Для досягнення мети роботи сформульовано такі **завдання**:

1. На основі аналізу наукових джерел дослідити сутність понять «готовність», «безпечне освітнє середовище», «медіа-комунікативне середовище початкової школи»;

2. Виявити сучасний стан підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища;

3. Розробити та експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до організації безпечного медіа-комунікативного середовища початкової школи в професійно-зорієнтованому закладі вищої освіти.

Гіпотеза дослідження: підготовка майбутніх вчителів початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища набуде ефективності за умов:

- формування мотивації систематичного професійного саморозвитку майбутніх педагогів в освітньому середовищі закладу вищої освіти шляхом налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між студентами і викладачами;
- активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій;
- впровадження в освітній процес ЗВО інноваційних технологій організації безпечного медіа-комунікативного середовища (циклу занять «Антибулінг», проєкту «Школа, яка надихає» та ін.)

Для досягнення мети й реалізації завдань дослідження застосовано комплекс загальнонаукових **методів**:

теоретичні: аналіз і синтез, абстрагування й ідеалізація, індукція й дедукція, аналогія, порівняння, зіставлення – для вивчення літературних джерел, нормативних документів, теоретичного узагальнення основних підходів до розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів до організації безпечного медіа-комунікативного середовища; дефініційний аналіз – для визначення й конкретизації базових понять дослідження; моделювання – для розробки педагогічних умов створення безпечного середовища початкової школи;

емпіричні: спостереження – для вивчення стану проблеми в практиці роботи початкової школи; вивчення й узагальнення досвіду педагогічної діяльності в освітньому середовищі початкової школи; анкетування та експертне оцінювання вчителів початкової школи – з метою виявлення якостей особистості суб'єкта професійної діяльності;

статистичні методи для обробки експериментальних даних та їх відображення в графічних формах.

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути корисними для вчителів початкової школи, батьків, студентів ЗВО, які вивчають особливості формування безпечних умов освіти і розвитку молодших школярів, слухачів курсів удосконалення кваліфікації педагогічних кадрів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота пов'язана з напрямом наукових досліджень кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Формування професійної компетентності кадрового потенціалу дошкільної та початкової освіти у системі суспільних трансформаційних процесів».

Апробація результатів дослідження. Теоретичні опрацювання знайшли своє відображення у статті «Безпечне медіа-комунікативне середовище як необхідна умова навчання та соціалізації учня початкової школи» що вийшла з друку 2021-2022 навчального року в збірці студентських наукових праць ХДУ «Магістерські студії».

Структура роботи: випускна робота має вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО МЕДІА-КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

1.1. Медіа-комунікативне середовище як складова сучасного освітньо-розвивального простору початкової школи.

Головними пріоритетами сучасної системи освіти України є ідеї забезпечення гармонійного розвитку, прав і свобод підростаючого покоління, врахування інтересів дітей та збереження їхнього здоров'я. Школа має стати справжнім осередком формування освічених, творчих, успішних особистостей. Такий «навчальний заклад можливий лише в атмосфері фізичного комфорту, сприятливого соціального та психологічного клімату, що підтримує особистість, яка розвивається, вчасно реагує на її потреби та з повагою ставиться до її особливостей» [33]. Конституція України проголошує: людина, її життя і здоров'я, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю. В Законі України про повну загальну середню освіту підкреслюється, що «безпечне освітнє середовище – це сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних і будівельних норм і правил, а також психологічного насильства, приниження» [9]. Одним із дев'яти компонентів Нової української школи визначено таке сучасне освітнє середовище, що забезпечує необхідні умови, форми і засоби для навчання учнів [9].

Тож надважливе завдання вчителя початкової школи – створити ефективний сприятливий освітньо-розвивальний простір, завдяки якому

кожна дитина може рухатися у взаємодії з учасниками педагогічного процесу та в індивідуальному темпі і напрямку одночасно [33].

Для нашого дослідження важливим було розкрити сутність понять «освітнє середовище», «освітньо-розвивальний простір», «медіа-комунікативне середовище», оскільки саме розуміння даних дефініцій є підґрунтям створення вчителем умов повноцінного розвитку дитини.

Освітнє середовище – складна система, що поєднує «інтелектуальні, методичні, культурні, організаційні та технічні ресурси, а також є сукупністю просторово-предметних і міжособистісних взаємовідносин» [3].

Питанням оптимального педагогічного середовища та освітнього простору особливу увагу приділяли і приділяють вітчизняні (К. Ушинський, А. Макаренко, А. Мудрик, В. Сухомлинський, І. Бех, Г. Костюк, С. Литвиненко, С. Максименко, О. Писарчук, О. Савченко, Н. Селіванова, А. Цимбалару та інші) і зарубіжні науковці (Д. Дьюї, Ч. Пірс, П. Куртц, С. Френе, М. Дьяченко, Л. Кандилович, Д. Сарсакова С. Шацький, Г. Щевельова, В. Ясвін та інші).

А. Макаренко наголошував на особливій ролі оточення: виховує не стільки вихователь, скільки середовище, створене найбільш вдалим чином [14, с. 239].

В. Сухомлинський у праці «Розмова з молодим директором» підкреслює роль середовища в педагогічному процесі: «це і світ речей, що оточують учня, і вчинки старших, і особистий приклад вчителя, і загальний моральний тонус життя шкільного колективу (як матеріалізується ідея піклування про людину), чуйність, сердечність». Знаний педагог наголошує на тому, що «середовище не є чимось раз назавжди створеним і незмінним», «середовище повинно повсякденно створюватись і збагачуватись» (В.О.Сухомлинський, 1988) [27, с.190].

Поняття середовища введено в українську психолого-педагогічну науку нещодавно, тому його трактування відсутнє у педагогічних

словниках. Сучасні науковці [1; 3; 13; 31; 33; 39; 41] ж розкривають його зміст з різних позицій.

А. Цимбалару окреслює основні аспекти встановлення смислового поля поняття «освітній простір», визначає його структури і механізми формування, зважаючи на сучасний контекст розуміння [31; 32, с. 41].

А. Цимбалару вбачає в сутності поняття «освітній простір» складову соціуму, де наявні умови всебічного розвитку людини та присутня можливість формування особистісного, індивідуального простору учасника освітнього процесу. Висновки досліджень авторки доводять, що освітній простір («педагогічна реальність») розглядається стосовно особистості, оскільки лише їй притаманна діяльність, завдяки багатовимірності проявів якої освоюється освітнє середовище. Саме в освітньому просторі, стверджує А. Цимбалару, відбувається оволодіння особистістю освітнім середовищем в процесі зустрічі, взаємодії, осмислення і пізнання нею носіїв досвіду і культури [31].

Освітнє середовище – це характеристика життя всередині освітнього закладу, система впливів і умов формування особистості, а також система можливостей для розвитку особистості, які містяться у соціальному та просторово-предметному оточенні [33].

О. Савченко розглядає поняття «освітнє середовище» як життєвий простір учня, що впливає на його свідомість, почуття, вчинки, за умов партнерства, соціальної компетентності вчителів та учнів [24].

М. Братко дає наступне визначення дефініції «освітнє середовище»: «це загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку і становлення особистості, що відіграє значну роль у модифікації її поведінки, яка розгортається внаслідок запланованих і незапланованих впливів середовища, взаємодії особистості з його складовими» [1, с. 67].

Г. Щевельова, розглядаючи структуру освітнього простору, визначає його складові як систему таких середовищ: навчальне, інформаційне, соціальне, внутрішнє [36].

Освітнє середовище Нової української школи має відображати філософію Концепції НУШ та відповідати вимогам: безпечне, належати дитині, мати вільний доступ, забезпечувати потреби дитини, мати баланс: навчання – гра – відпочинок, а також дитина – вчитель, надавати дитині право вибору, усвідомлюючи наслідки, мати дороговкази: цінності, правила [10]. Серед 9 компонентів формули Нової української школи особливу увагу привертає *Нове освітнє середовище*, яке є передумовою впровадження нових підходів (зміни формату стосунків між учнем, батьками та вчителем, організації освітнього простору та ін.) «Сучасне освітнє середовище має забезпечити необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише у приміщенні навчального закладу» [16].

О. Писарчук дослідила умови перетворення освітнього простору в розвивальне середовище. Для цього воно має набути таких якостей:

«- гнучкості, що означає здатність освітніх структур до швидкої перебудови відповідно до потреб особистості, навколишнього середовища, суспільства;

- неперервності, що виражається через взаємодію і наступність у діяльності всіх суб'єктів;

- варіативності, у якій передбачено зміну освітньо-розвивального середовища відповідно до потреб суб'єктів в освітніх послугах; інтегрованості, що забезпечує вирішення виховних завдань за допомогою посилення взаємодії компонентів, які входять у його структуру;

- відкритості, у якій передбачено широку участь усіх суб'єктів освіти в управлінні, демократизацію форм навчання, виховання та взаємодії;

- налаштованості на спільне діяльне спілкування всіх суб'єктів освітнього процесу, що його здійснюють на основі педагогічної підтримки як особливої, прихованої від очей вихованців позиції педагога» [18].

Сьогодні ми частіше зустрічаємося з поняттями, які є невід'ємними складовими освітнього простору сучасного школяра:

- «інформаційне освітнє середовище» як «світ інформації навколо людини і світ її інформаційної діяльності»,
- «віртуальне освітнє середовище»,
- «мережеве освітнє середовище».,
- «медіа-комунікативне середовище» [5, с. 75].

Для нашого дослідження важливим було розкрити сутність поняття «медіа-комунікативне середовище ». Комунікація́ походить від латинського communication – єдність, передача, з'єднання, повідомлення. Цей термін пов'язаний з дієсловом communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, що є похідним від communis – спільний [19]. С. Рубінштейн розглядає комунікацію як особливий багатоплановий процес, що передбачає встановлення і розвиток контактів між людьми. Він (процес), за словами вченого, «зумовлений потребою спільної діяльності й охоплює обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприймання і розуміння іншої людини» [23].

Французький учений А.Н. Перре-Клермон трактує комунікацію як сукупність індивідуальних дій «стосовно колективного продукту і подальшу реалізацію цього зв'язку у структурі нової спільної дії» [17]. Процес комунікації, за його висновками, охоплює чотири етапи: 1) планування; 2) встановлення контакту; 3) обмін інформацією; 4) рефлексія [17]. Дослідники І. Горелов, В. Житніков, Л. Шкатова визначають комунікацію як акт спілкування. За твердженнями вчених, комунікація – це спільність таких складових: «1) комуніканти – учасники спілкування (не менше двох осіб); 2) дія – безпосереднє спілкування

(говоріння, жестикулювання, міміка тощо); 3) зміст повідомлення (характеризується певним смислом і формою); 4) канал зв'язку (органи мовлення, слуху, зору, візуально-вербальні); 5) мотиви комунікантів (цілі, наміри, спонукання)» [4].

Сучасні науковці (Б. Гаспаров, Г. Почепцов, Ф. Шарков та інші) все частіше ототожнюють поняття інформаційного та комунікативного простору [21].

Комунікативний простір визначається ними як різновид інформаційного, де комунікацію формують відправник інформації та її одержувач [21, с. 295]. Активність учасників комунікації, здатність до формування взаємодії у комунікативному просторі є ознаками останнього [35, с. 385]. Спільне у свідомості учасників комунікації є обов'язковою умовою спілкування. Неприйняття та нерозуміння одного одним є причиною конфліктних ситуацій. В процесі комунікативної діяльності, підкреслює Б. Гаспаров, суб'єкт взаємодії має «розуміти» середовище, створити про нього уявлення та «духовну «картину світу», у якому існує даний мовний артефакт» [13].

Оскільки сучасні діти виростили в цифровому світі, перевагу у спілкуванні та навчанні вони віддають мультимедійному середовищу. Тож, батьки і педагоги мають допомогти дитині уникнути негативних явищ серед учнівської молоді, які можуть виникнути в медіа-комунікативному просторі. Йдеться про цькування, віртуальне насильство, кібербулінг та ін. [13].

Об'єктивні причини спонукають сучасних дослідників шукати нові типи освітніх та комунікативних середовищ. Покоління, що росте і формується в інформаційному просторі, називають «мережевим», «цифровим», «поколінням миттєвих повідомлень». Сьогодні учні початкової школи з легкістю демонструють цифрову грамотність, використовують медіа ресурси, віддають перевагу мультимедійному

середовищу, очікують відповідних навчальних ресурсів, для задоволення власних індивідуальних потреб.

Поняття «інформаційне середовище» міцно увійшло в наше життя. За М. Смирновим та Е. Петровою, «інформаційне середовище - це сукупність інформаційних умов існування суб'єкта (це наявність інформаційних ресурсів і їх якість, розвиненість інформаційної інфраструктури) а також соціально-економічних і культурних умов реалізації процесів інформатизації» [8].

Г. Почепцов, Е. Ільясова, досліджуючи проблему інформаційного освітнього середовища, виділяють такі його складники: сучасні (інноваційні) *освітні технології*, спрямовані на формування інтелектуально-розвиненої, соціально-значимої, креативної особистості; *засоби управління* освітнім процесом; *психолого-педагогічні умови*, що сприяють творчому саморозвиткові й формують установки на розвиток креативного потенціалу [21].

Розвивальне ж інформаційне освітнє середовище включає дві складові – реальне освітнє середовище і віртуальне медіа освітнє середовище.

Л. Ахметов стверджує, що віртуальне навчальне середовище є комп'ютерним відображенням реального навчального середовища та сукупності неіснуючих у реальності об'єктів, здатних виконувати освітні функції. Віртуальний комунікативний простір є частиною загального простору розвитку особистості, пов'язаного зі спілкуванням, соціалізацією, оволодінням досвідом, знаннями, способами життєдіяльності.

Останнім часом, у зв'язку з пандемією та карантинними обмеженнями, в онлайн перейшли освітні заходи та спілкування. В умовах дистанційної освіти сучасні школярі не тільки навчаються у школі, - вони працюють над проектами, розв'язують квести, читають, грають, подорожують, спілкуються, отримують безліч можливостей

довести власну думку, взяти участь в обговоренні проблеми. Цифровий простір, інтернет та соцмережі мають величезний розвивальний потенціал, який вчитель може ефективно використовувати у професійній діяльності. Але одночасно виникає велика кількість ризиків, що стосуються порушення прав дитини, загрози приватності та здоров'ю, можливості дискримінації та насильства [20].

Нам імпонує підхід зарубіжного науковця В. Ясвіна, який вважає, що освітнє середовище – це характеристика життя всередині освітнього закладу, система впливів і умов формування особистості, а також система можливостей для розвитку особистості, які містяться у соціальному та просторово-предметному оточенні [41].

Водночас у сучасних швидкозмінних умовах освітнє середовище навчального закладу не є ізольованим від зовнішніх і внутрішніх факторів, їх впливу, які можуть мати як позитивний результат, так і містити загрози, небезпеки та ризики, які можуть сприяти деструктивним змінам у ньому. Для протидії таким змінам, необхідно, щоб освітнє середовище навчального закладу було захищеним, безпечним [33].

Сприятливе освітнє середовище – середовище, у якому взаємодія всіх суб'єктів педагогічного процесу має своїм результатом духовне, інтелектуальне, моральне, естетичне, фізичне взаємозбагачення, яке сприяє розвитку творчого потенціалу, соціальної самореалізації особистості і формує готовність до її самовдосконалення. Ключовим чинником формування соціально безпечного медіа-комунікативного середовища є сприятливий психологічний клімат освітнього закладу, що сприяє продуктивній діяльності і всебічному розвитку учнівської молоді на засадах гуманної безконфліктної взаємодії.

1.2. Особливості створення безпечного медіа-комунікативного середовища та попередження кібербулінгу в початковій школі

Аналіз наукових джерел з теми дослідження дає можливість зробити висновки щодо освітнього та комунікативного простору сучасних учнів початкової школи. Активне використання Інтернету за допомогою ПК, телефонів та інших гаджетів відкриває широке коло можливостей для реалізації ідей, навчання, спілкування. Навчити дитину безпечно, з користю застосовувати новітні інформаційні технології, які б сприяли розвитку та соціалізації, – завдання значущих дорослих (батьків та педагогів).

У віртуальну площину перейшли проблеми, які раніше спостерігалися в соціальному оточенні. Загроза психологічному здоров'ю дитини прихована в характері Інтернет-мереж (можливості діяти анонімно, розповсюджувати неправдиву інформацію в широкому колі учасників, порушувати права дитини в будь-який час доби та ін.) та визначається індивідуальними і віковими особливостями молодших школярів (вразливість, несформована психіка, емоційна нестабільність, відсутність досвіду спілкування в Інтернеті та ін.) [15; 20; 25; 33].

Безпечним медіа-комунікативне середовище можна назвати таке, в якому на першому плані – розвиток і благополуччя учасників комунікації, відсутні загрози правам дитини, прояви цькування та кібербулінгу.

Група українських аналітиків, які провели ґрунтовне дослідження серед учнів загальноосвітніх шкіл «Протидія кібербулінгу та кібергрумінгу в Україні» [20], зауважує, що більш як 40% учнів декілька разів на день, або постійно спілкуються з друзями в інтернеті. Аудиторія респондентів омолоджується стрімко. Зараз нікого не здивуєш кількістю часу, який проводять у соцмережах 9-10 річні діти. Тому для нашої роботи було важливим питанням з'ясувати, які саме загрози існують і що можуть зробити дорослі, аби протидіяти негативним явищам.

Термін «кібербулінг» використовується для визначення проявів соціальної жорстокості, цькування, шантажу або залякування, що відбувається в цифровому середовищі переважно через мобільні

телефони та соціальні медіа. Комітет міністрів Ради Європи пропонує під цифровим середовищем розуміти середовище, «що охоплює інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), включаючи інтернет, мобільні та пов'язані з ними технології та пристрої, а також цифрові мережі, бази даних, контент та послуги» [22].

Кібербулінг має ознаки навмисних агресивних дій, які здійснюються одною людиною чи групою систематично проти людини за допомогою різних ІКТ, може набувати форм виключення дитини зі спільноти товаришів, розміщення образливих коментарів, неприємних малюнків чи «фото-жаб», наклепів та неправдивої інформації [11].

Розрізняють прямий та непрямий види кібербулінгу.

Прямий кібербулінг – це агресивні вербальні дії, безпосередні нападки на дитину через листи або повідомлення.

Непряма форма кібербулінгу в процес цькування передбачає залучення інших людей, не обов'язково за їх згодою; агресор може зламати обліковий запис людини, імітуючи господаря, розсилати від його імені повідомлення знайомим брудного змісту, шкодить комунікативному полю жертви і створює думки щодо його моральних якостей. Один з видів цькування – коли булер публікує в мережах інформацію, яка стосується особистих даних людини, тим самим піддає життя жертви небезпеці.

Особливостями кібербулінгу є:

- анонімність;
- безперервність (24 години на добу, в будь-який час);
- численна кількість невидимих свідків;
- відсутність зворотного зв'язку;
- розгальмовування (як слідство неможливості ідентифікування) –

без страху покарання й суспільного засудження люди дозволяють собі говорити та робити речі, які б не стали говорити й робити в реальному житті;

- повторюваність дій.

У своїй книзі «Кібербулінг: Булінг в цифровому столітті» Р. Ковальські, С. Лімбер та П. Агатстон розкривають сутність найпоширеніших форм цькування в електронному просторі [11]:

- *флеймінг* (англ. flaming – спалахування), образи, знущання, які переростають в досить емоційний обмін репліками, зазвичай публічно. Учасники форуму, свідки, можуть приймати одну зі сторін і підтримувати брутальне листування, не розуміючи іноді проблему зіткнення і часто розглядаючи діалог як гру;

- *кіберхарасмент* (англ. harassment – пригнічення) – дії або слова, спрямовані на конкретну людину, мета – викликати у жертви тривогу, страх, невпевненість. Різновидом *кіберхарасменту* є *тролінг*: *кібертролі* (cyber trolls) публікують неправдиву інформацію на сайтах, в соціальних мережах. Булер переживає відчуття зверхності внаслідок влади над емоційним станом жертви;

- *кіберсталкінг* (cyberstalking; від англ. To stalk – переслідувати, вистежувати) – використання медіа комунікацій для переслідування жертви;

- *поширення наклепу* (англ. denigration) – це розсилка пліток, неправдивих фактів, що принижують гідність людини [11; 15].

- Психологи визначають категорії дітей, які є кібербулерами, в залежності від мотивації до цього заняття і стилю його здійснення:

а) «ангели помсти» (мстить за те, що сам був жертвою булінгу);

б) «спраглий до влади» (прагне до контролю, влади й авторитету, але менший та слабший від однокласників, може зганяти свою безпорадність, у зв'язку з станом власної уразливості (розлучення або хвороба батьків, домашнє насилля);

в) «протівне дівчисько» (займається кібербулінгом заради розваги);

г) «ненавмисні переслідувачі» (долучаються до кібербулінгу як свідки, по інерції, слідом за отриманими негативними повідомленнями про когось [11]).

Жертвами кібербулінгу в основному стають діти, менш упевнені в собі, які мають відмінності в зовнішньому вигляді, рівні інтелектуального та фізичного розвитку, національності, поведінці, стані здоров'я в порівнянні з однолітками.

Дослідниця Л. Найдьонова виділяє вісім видів кібербулінгу: «1) перепалки і нападки (флеймінг і тролінг), тобто образи; 2) обмовлення, розповсюдження неправдивої інформації; 3) викрадення даних і самозванство, видавання себе за іншу людину; 4) ошуканство і шахрайство, маніпуляція довірою; 5) залякування і заклики до самоушкоджень (у складі суїцидальних квестів), 6) переслідування і приховане відстеження (сталкінг); 7) хепіслепінг (запис і розповсюдження відео реальних подій або постановок цькування); 8) створення медіаконтенту під тиском кіберсередовища, стимулювання екстремальних практик (наприклад, смертельних селфі). Також до непрямого кібербулінгу можна віднести ушкодження соціальних контактів та ізоляцію в медіа просторі – відчуження, бойкот, френдоцид, виключення з груп, забанювання, ігнорування тощо» [15].

Оскільки кібербулінг стає поширеним явищем, навіть у середовищі початкової школи, для попередження ситуації цькування вчителю необхідно проводити профілактичні заходи щодо оволодіння учнями навичками правильної, безпечної поведінки в соціальних мережах та інтернеті.

Молодші школярі мають знати, що таке «кібербулінг», як він може проявлятися; що робити, якщо ви стали потерпати від кібернасильства; як його попередити; як не бути кібербулером; як діяти свідкам цькування.

Сьогодні в Україні триває робота спеціалістів над виробленням «Національної стратегії захисту дітей в цифровому середовищі на 2021–

2026 роки». Створення безпечного медіа простору для дітей визначено пріоритетним завданням Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини», складовими якої є:

- забезпечення захисту персональних даних дитини та іншої конфіденційної інформації про неї, гарантування безпеки дітей в інформаційному просторі;

- формування політики запобігання проявам радикалізму, расизму, ксенофобії та іншим формам екстремізму в дітей в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій;

- внесення до освітніх програм для дітей віком від 7 до 14 років та програм підвищення кваліфікації вчителів питань безпеки дітей в інформаційному просторі;

- впровадження системи соціально-педагогічної роботи з батьками з питань безпеки дітей в інформаційному просторі» [20].

Отже, створення безпечного медіа-комунікативного середовища – завдання всіх учасників освітнього процесу. Це систематична цілеспрямована робота, яка має починатися з перших днів перебування дитини в школі. Медіаосвіта учнів початкової школи та їхніх батьків, широкомасштабна інформаційна робота, створення довірливої атмосфери в шкільному осередку, формування кращих загальнолюдських цінностей спілкування, створення умов для швидкого реагування на порушення прав дітей в інтернет-мережах та підтримки постраждалих унаслідок кібербулінгу – ось дієві кроки з попередження та подолання проблем інформаційно-комунікаційного середовища.

Безпечне освітнє середовище – це наявність у ньому безпечних умов навчання та праці, комфортної міжособистісної взаємодії, яка сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів, батьків, відсутність будь-яких проявів насильства та достатньо ресурсів для їх запобігання, а

також дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу [33].

1.3. Сучасний стан готовності майбутніх вчителів початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища

З метою діагностування реального стану готовності здобувачів вищої освіти (майбутніх вчителів початкової школи) до створення безпечних умов спілкування молодших школярів у соціальних мережах та Інтернеті, нами було проведено дослідження.

Базою констатувального етапу експерименту було обрано педагогічний факультет Херсонського державного університету. В дослідженні взяли участь здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти – 25 осіб (експериментальна група) та студенти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – 27 осіб (контрольна група).

Метою констатувального етапу нашого дослідження було виявлення реального стану готовності майбутніх педагогів до створення безпечного медіа-комунікативного середовища.

Поняття «готовність», відповідно до висновків науковців (І. Гавриш, І. Зязюна, Г. Троцько, С. Литвиненко, О. Пехоти,) ми трактували як передумову та рушійну силу професійної діяльності, як наявність комплексу властивостей особистості, її мотиваційних, пізнавальних та вольових якостей, що забезпечують актуалізацію можливостей [12].

Ю. Вербиненко розкриває «готовність» як «складне соціально-педагогічне явище, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості і систему професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, які забезпечують успішність реалізації професійно-педагогічних функцій» [2].

Г. Троцько розуміє «готовність майбутніх педагогів до виховної діяльності» як «цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності й охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, вміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самоудосконалюватися» [28, с 15].

Л. Карташова у своїй науковій діяльності виділяє ІТ-готовність (ай-ті-готовність) учителя – «нова якісна характеристика на межі перетину його психолого-педагогічної, методичної і інформаційно-технологічної підготовки. Це новоутворення формується за допомогою сучасних ІТ і розглядається як інтегративна якість особистості, що визначає потенційну підготовленість особистості до виконання навчально-виховної діяльності в умовах інформаційного суспільства» [8; 25].

Поняття «готовність» вживається у науковій літературі як умова та регулятор діяльності, психологічна налаштованість та стан, наявність у суб'єкта професійних потреб, як синтез властивостей особистості.

Готовність, на думку М. Дьяченко та Л. Кандиловича, це пристосування можливостей особистості для успішних дій в даний момент, внутрішнє налаштування особистості на певну поведінку в процесі виконання задач, установка на активні та цілеспрямовані дії. Таку готовність вчені називають тимчасовою. Довготривала готовність розглядається ними як система професійно важливих якостей особистості: її досвід, знання, вміння, що необхідні для успішної роботи [7].

На думку К. Дурай-Новаковської, професійна готовність представляє собою усвідомлення високої ролі соціальної відповідальності, прагнення активно виконувати професійну задачу, установку на реалізацію знань, вмінь та якостей особистості, сформований активно діяльнісний стан особистості, що забезпечує швидку адаптацію, ефективну реалізацію та використання у процесі

практичної роботи отриманих у ЗВО компетентностей [6].

У ряді досліджень (І. Сопівник, Т. Климової, Р. Пенькової, Н. Яковлевої, В. Фрицюк та ін.) готовність до педагогічної діяльності розглядається як інтегративна професійно значима якість (властивість, утворення) особистості, до складу якої входять різні компоненти, в залежності від певного виду готовності [26; 29; 30].

Проведений аналіз літератури з питання готовності майбутніх вчителів початкової школи до педагогічної діяльності дозволяє виділити основні підходи:

- як комплекс якостей, властивостей та станів, які у сукупності дозволяють більш або менш успішно здійснювати педагогічну діяльність;
- як результат підготовки до певного виду діяльності;
- як складне особистісне утворення (система знань, навичок, якостей особистості, що забезпечують самоорганізацію високого рівня педагогічної діяльності).

Т. Шестакова також пропонує компонентний підхід до визначення готовності майбутніх педагогів. В якості компонентів автор пропонує виділяти змістовно-процесуальний, мотиваційно-цільовий, емоційно-моральний [38].

Аналіз психологічної сутності педагогічної діяльності дає можливість сформулювати таке її визначення: поняття «професійна педагогічна діяльність» передбачає спеціальну освіту, тобто оволодіння системою спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання функцій, пов'язаних із певною професією та спрямована на створення в педагогічному процесі оптимальних умов для виховання, навчання, розвитку і саморозвитку особистості вихованця і вибору можливостей вільного і творчого самовираження.

Підготовка до професійно-педагогічної діяльності означає сформованість майбутнього педагога готовності діяти в конкретній педагогічній ситуації, застосовуючи відповідні обставинам засоби,

методи, прийоми виховної діяльності. Даний параметр включає ще й такі складові, як умілість вихователя та його технологічну озброєність. Останні насамперед пов'язані з виділеними етапами виховної діяльності. Кожен з них вимагає від вчителя-вихователя адекватних умінь у вигляді цілісної системи та технології їх застосування з урахуванням запланованих і непередбачуваних виховних задач.

Таким чином, аналіз наукової літератури з проблеми структури готовності до професійної діяльності доводить, що більшість дослідників у складі готовності виділяють знання, вміння, певний досвід їх застосування на практиці, позитивне ставлення здобувачів вищої освіти до професії вчителя, стійкі мотиви педагогічної діяльності, наявність професійно важливих якостей особистості.

Основними тенденціями модернізації системи вищої освіти в Україні є спрямованість на світові освітні стандарти, збагачення закладу вищої освіти інноваційними інформаційними технологіями, розвиток сучасних освітніх технологій, поширення дослідницько-експериментальної роботи з апробації нових освітніх програм, розроблення актуальних спецкурсів.

Етап діагностики готовності здобувачів вищої освіти до створення безпечного медіа-комунікативного середовища початкової школи починався з аналізу дисертаційних досліджень вітчизняних науковців. В центрі наших інтересів були праці вчених В. Фрицюк, І. Сопівник, Т. Дука, І.Підлипняк, Ю. Вербиненко [30, с. 23].

Ю. Вербиненко виділяє такі ключові характеристики готовності до педагогічної діяльності: динамічність, стійкість, цілісність [2].

Основними компонентами готовності до педагогічної діяльності є:

- змістово-операційний (система професійних знань, умінь і навичок, педагогічне мислення, професійне спрямування уваги, сприймання та пам'яті),

- мотиваційно-цільовий (позитивне ставлення та інтерес до професії, бажання присвятити себе педагогічній діяльності),
- оцінний (самооцінка власної професійної підготовленості),
- ціннісно-орієнтаційний (розуміння професійних цінностей та етичних норм, духовність, громадська активність та професійна відповідальність)
- комунікативно-інформаційний (комунікативна компетентність; сформованість комунікативних умінь; розвиток інформаційної культури; використання новітніх інформаційних технологій у професійній педагогічній діяльності),
- креативний (розвиток педагогічної творчості; педагогічна майстерність та професійна культура; використання нових, креативних підходів у методиці викладання) [2].

Фрицюк В., досліджуючи рівні готовності майбутніх учителів до безперервного професійного саморозвитку, визначила такі:

- *Критичний рівень* – у здобувачів вищої освіти взагалі відсутні ціннісне усвідомлення важливості цілеспрямованого і систематичного професійного самовдосконалення та інтерес до саморозвитку;

- *Пасивний рівень* – майбутні фахівці іноді замислюються над необхідністю цілеспрямованого саморозвитку, але не мають чіткої потреби та мотивації в досягненні мети;

- *Базовий рівень* – студенти мають ціль професійного самовдосконалення, але не завжди її реалізують, не вміють створити програму досягнення мети, не завжди можуть реально оцінити власну готовність до педагогічної діяльності;

- *Оптимальний рівень* – здобувачі зацікавлені у досягненні успіху в професії, чітко усвідомлюють мету і шляхи саморозвитку, мають гарну методичну підготовку, розвинене критичне мислення;

- *Креативний рівень* – майбутні вчителі мають мотивацію досягнення успіху в професії, ціннісні орієнтації, усвідомлюють значущість професійного саморозвитку, на високому рівні володіють компетентностями сучасного педагога, рефлексивними вміннями та позитивною «Я-концепцією» [29, с. 219].

Оскільки в наукових джерелах не має чітких методик діагностики готовності до створення майбутніми вчителями безпечного медіа-комунікативного середовища, ми проводили спостереження, адаптували тести і анкети, які дозволяють визначити рівень готовності студентів до професійного саморозвитку, до організації гуманістично спрямованої взаємодії з учнями та до роботи в медіа-просторі (медіаграмотність). З цією метою використовувалися анкети й опитувальники (ситуативні тести, тести розв'язання проблемних ситуацій, самодіагностичні методики). Самооцінна діяльність здобувачів надала можливість максимально визначити пріоритети професійного самоаналізу та саморозвитку.

Цінними для нашого дослідження були роботи І. Сопівник, Т. Дука, І. Підлипняк «Діагностика професійної підготовленості студентів до педагогічної діяльності».

Ми пропонуємо, в контексті нашого дослідження, визначити три рівні готовності майбутніх вчителів початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища: базовий, оптимальний, творчий. На констатувальному етапі експерименту ми досліджували такі компоненти готовності: *мотиваційно-цільовий, комунікативно-інформаційний та креативний*.

Мотиваційно-цільовий компонент (мотивація, позитивне ставлення та інтерес до професії, бажання присвятити себе педагогічній діяльності) досліджувався за допомогою опитування та методик «Діагностики потреб у саморозвитку» (В. Маралов), «Потреба в досягненні» (Ю. Орлов, В. Шуригін) За методикою В. Маралова студенти давали відповіді на

запитання, оцінюючи їх: 5 – твердження повністю відповідає дійсності; 4 – скоріше відповідає, ніж ні; 3 – і так, і ні; 2 – скоріше не відповідає; 1 – не відповідає. Результати показали, що близько 18 % опитаних відповіли ствердно на висловлювання: «Я прагну вивчати себе», «Я завжди виділяю час для саморозвитку, як би не був зайнятий справами», «Я ставлюся серйозно до професійного розвитку й керую ним» тощо. Майже 45 % студентів відповіли «і так, і ні». Негативна реакція на твердження: «Перешкоди, що виникають стимулюють мою активність», «Я аналізую помилки, це допомагає мені оцінити себе», «Я оцінюю свої почуття і досвід», «Я багато читаю», «Я можу дискутувати по питаннях, які мене цікавлять», «Я вірю у свої можливості» була у 12% респондентів. Отримані результати засвідчують потребу розвитку в студентів потреби в досягненні мети, цілей щодо професійного саморозвитку. Потребу в досягненні мети та ступінь налаштованості на успішний результат діагностували за допомогою опитувальнику, який містив 23 положення (Додаток). Більшість здобувачів виявили велику потребу в досягненнях. Проте, у 39 % опитаних рівень потреби в досягненнях є недостатнім, що вимагає певної корекції.

Здобувачам також було запропоновано дати відповіді на наступні запитання:

1. Опишіть, чим Ви керувалися при виборі майбутньої професії.
2. За наявності альтернативи вкажіть, чому саме професію педагога Ви обрали?
3. Які сподівання Ви покладаєте на свою майбутню професію?
4. Як Ви бачите розвиток власної педагогічної кар'єри? Які найближчі завдання – професійні, кар'єрні Ви ставите перед собою?
5. Що Ви робите для їх досягнення? [26].

Комунікативно-інформаційний компонент (комунікативна компетентність; сформованість комунікативних умінь; розвиток медіакультури; використання новітніх інформаційних технологій у

професійній педагогічній діяльності) досліджувався за допомогою анкетування «Медіаграмотність як основа кібербезпеки», «Дослідження стану сформованості медіаграмотності майбутніх вчителів» (Додаток В, Г) та опитувальника, який містить такі питання:

1. Як Ви ставитеся до інновацій в освіті, до сучасної педагогічної літератури?

2. Що Вас спонукає до її пошуку?

3. Де Ви її віднаходите: в бібліотеці, Інтернет-мережі, вдома?

4. Які сучасні педагогічні технології допомагають Вам у спілкуванні з учнями початкової школи?

5. Опишіть ситуацію, коли Вам доводилося дуже багато працювати. Що виявилось стимулом такої роботи? З якими труднощами Ви зіткнулися при цьому? Яких результатів Ви досягли?

Креативний компонент (розвиток педагогічної творчості; педагогічна майстерність та професійна культура; використання нових, креативних підходів у створенні безпечного комунікативного середовища) визначався за допомогою спостереження в ході моделювання професійної діяльності та аналізу педагогічних ситуацій (Додаток А, Б). Наведемо приклади запитань:

1. Опишіть ситуацію, коли під час проходження практики Вам вдалося розв'язати важливі педагогічні завдання.

2. Якщо Ви побачили прояви цькування у класі, якими будуть Ваші перші дії?

3. Яку роботу з батьками Ви запропонуєте заради попередження ситуації булінгу в класі?

4. Що є стимулом для Вас під час проходження педагогічної практики?

5. Чи маєте власні педагогічні задуми? Як Ви їх реалізовуєте?

Оскільки готовність до педагогічної діяльності передбачає усвідомлення соціальної відповідальності, прагнення самостійно

розв'язувати професійні задачі та виявлення оптимального рівня вмінь і властивостей (знання з психології, використання інноваційних технологій, комунікативні вміння та лідерські якості), в анонімному опитуванні студентів визначилися ставлення до педагогічної діяльності, спроможність застосовувати знання в змінених умовах, оперувати інформацією, розв'язувати проблемні педагогічні ситуації [34, с. 141].

Обробка анкет, інтерв'ю та відповідей на запитання дала можливість з'ясувати реальний стан готовності майбутніх вчителів початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища.

В результаті проведеної діагностики, ми отримали наступні результати (рис 1.1).

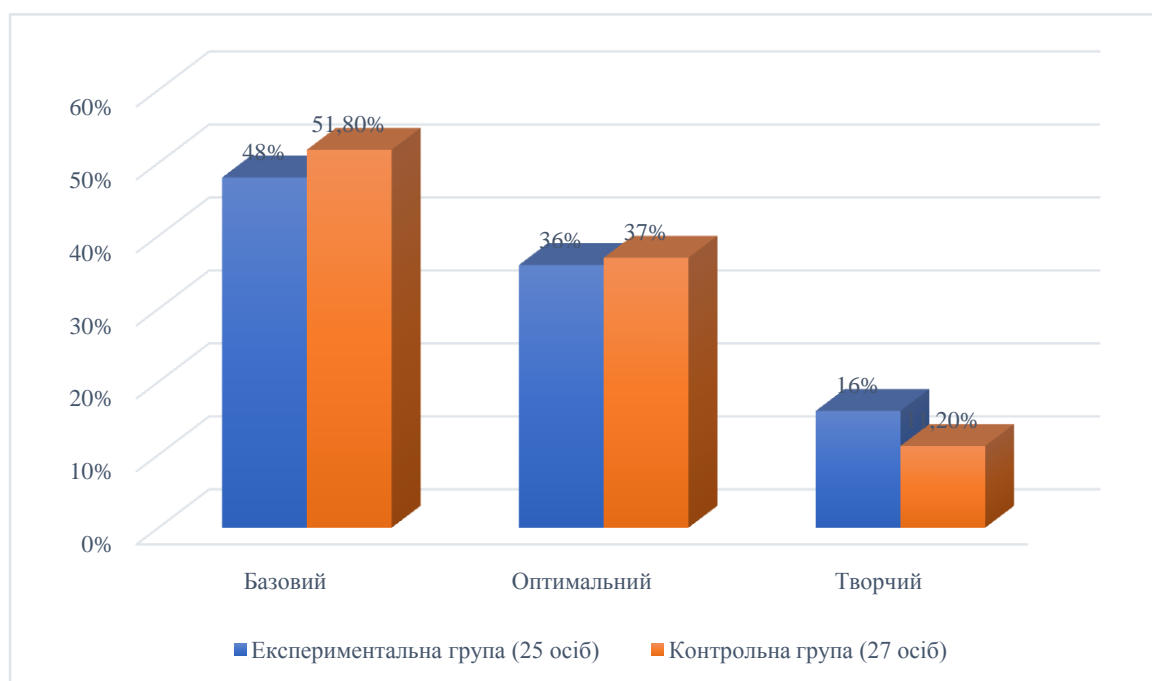

Рис. 1.1 Стан готовності майбутніх вчителів початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища

Отже, підсумки констатувального етапу експериментальної роботи зазначили: більшість опитуваних студентів педагогічного факультету знаходяться на базовому та оптимальному рівнях готовності до створення безпечного медіа-комунікативного середовища в початковій школі.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО МЕДІА-КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

2.1. Оптимізація підготовки студентів педагогічного факультету до створення безпечного медіа-комунікативного середовища початкової школи

Аналіз підсумків констатувального експерименту вимагав від нас перегляду змісту і оновлення форм роботи з формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища.

Готовність до педагогічної діяльності не можна розвинути способом передачі інформації, або шляхом безпосереднього впливу. Ця здатність формується в активній взаємодії «викладач-студент» та в процесі саморозвитку, у відповідних умовах, які створені в закладі вищої освіти. Під умовою розуміємо «зовнішню, так чи інакше свідомо сконструйовану педагогом, обставину, яка істотно впливає на перебіг процесу, передбачає, але не гарантує певний результат» (В. Фрицюк) [29].

Гіпотеза нашого дослідження полягала в припущенні щодо оптимізації підготовки здобувачів вищої освіти педагогічного факультету спеціальності Початкова освіта до організації безпечного медіа-комунікативного середовища в школі.

На нашу думку, ця робота набуде ефективності за таких умов:

1. Формування мотивації систематичного професійного саморозвитку майбутніх педагогів в освітньому середовищі ЗВО шляхом налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між студентами і викладачами;

2. Активізації самостійної освітньої діяльності майбутніх вчителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій та реалізація її на практиці;

3. Впровадження в освітній процес ЗВО інноваційних технологій організації безпечного медіа-комунікативного середовища (циклу занять «Антибулінг», проєктів «Школа, яка надихає» та «Школа очима учнів» створення рекомендацій для батьків і дітей та ін.).

Реалізація *першої умови* досягалася шляхом спрямованості освітнього процесу педагогічного факультету ХДУ на професійний саморозвиток та самореалізацію здобувачів вищої освіти. Освітньо-розвивальне середовище факультету характеризується динамічністю, інноваційністю та відкритістю. На педагогічному факультеті є всі максимальні можливості для комфортного оволодіння професійними компетентностями – довірлива обстановка, взаємодія на засадах діалогу, використання в освітньому процесі сучасних інноваційних технологій, можливість працювати в читальній залі, коворкінг-центрі, аудиторії змішаного навчання. Взаємодія «викладач-студент» відбувається на основі партнерських стосунків: здобувачі вищої освіти ініціюють теми дипломних досліджень, визначають разом з викладачами зміст та плани проєктної роботи, студенти вносять пропозиції до змін в освітній програмі. Створенню довірливої атмосфери та щирого обміну думками сприяв спільний перегляд та обговорення фільмів, в яких порушено проблему безпечного освітнього середовища в школі.

Друга умова передбачала стимулювання самостійної освітньої діяльності шляхом участі у вебінарах, стажуванні, зум-конференціях, сертифікованих програмах. Всі отримані знання студенти застосовували на практиці в школі, презентували результати самостійної роботи на сторінках «Блогу майбутнього педагога», тим самим підвищували підсумкову оцінку з освітньої компоненти «Педагогічна майстерність». Так, більшість здобувачів, які брали участь в експериментальному

дослідженні, проходили навчання на порталах «Всеосвіта», «Наурок», «Дистанційна Академія», «Ed-Era», «Prometheus». Там студенти були слухачами курсів «Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти», «Недискримінаційний підхід у навчанні» та отримали сертифікати.

Третя педагогічна умова була реалізована за допомогою впровадження в освітній процес дисципліни вільного вибору «Протидія та попередження булінгу», застосування тем, які розкривають умови створення безпечного медіа-комунікативного середовища початкової школи, в зміст освітніх компонент «Педагогічна майстерність» та «Здоров'язбережувальна спрямованість освітнього процесу в початковій школі» та участі студентів у проєктах «Школа, яка надихає», «Досвід країн Європи з попередження булінгу», «Школа без сліз», та «Медіаграмотність сучасного педагога». Особливою складовою участі у проєктах був аналіз та опрацювання педагогічних ситуацій, формування вміння розв'язувати педагогічні задачі, які виникають в шкільному житті і потребують оперативного творчого втручання. Аби ситуація стала педагогічною, вчитель має швидко реагувати, знаходити оптимальні варіанти рішення для позитивного ефекту. Аналіз та коментування педагогічних ситуацій, програвання різних «ролей» дають можливість підготуватися до їх розв'язання в реальному житті. Ми використовували ситуації, які характеризуються емоційною насиченістю, можливістю реалізувати аналітичні та комунікативні навички здобувачів. Процес розв'язання студентами запропонованих педагогічних ситуацій містив такі елементи: мотивація діяльності; постановка проблеми; розв'язування педагогічної задачі; демонстрація результатів; їхнє порівняння з аналогами (чи з запропонованими варіантами з підручника); рефлексія результатів.

Педагогічні ситуації розв'язували за таким алгоритмом:

- прочитати ситуацію, з'ясувати, яка існує проблема;

- визначити педагогічну задачу;
- запропонувати педагогічно доцільну модель поведінки вчителя;
- ознайомитися з іншими варіантами розв'язання ситуації, проаналізувати та спрогнозувати можливі результати кожного із них;
- недоречні, з погляду здобувача, варіанти виділити, пояснити, чому саме вони є неприйнятними;
- з оптимальних варіантів обрати найкращий й обґрунтувати свій вибір;
- запропонувати власний варіант розв'язання ситуації.

Під час аналізу та коментування педагогічних ситуацій ми враховували ідею І. Зимньої про педагогічну задачу як таку, що відрізняється від інших тим, що її вимоги й умови не задають у готовому вигляді, що вона не має стовідсоткової «правильної відповіді» та однозначного розв'язання, за своєю сутністю є творча. Тому найкращими вважалися найкреативніші шляхи розв'язання педагогічних ситуацій.

Отже, запропоновані нами педагогічні умови мають оптимізувати процес підготовки майбутніх педагогів до створення безпечного медіа-комунікативного середовища в початковій школі.

2.2. Опис експериментального дослідження

Метою формувального етапу нашого експерименту було перевірити педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до організації безпечного медіа-комунікативного середовища.

Для реалізації обґрунтованих педагогічних умов формування досліджуваної проблеми нами запропоновано та впроваджено в освітній процес ЗВО інноваційні технології, які відображені в *Моделі (рис.2.1)*.

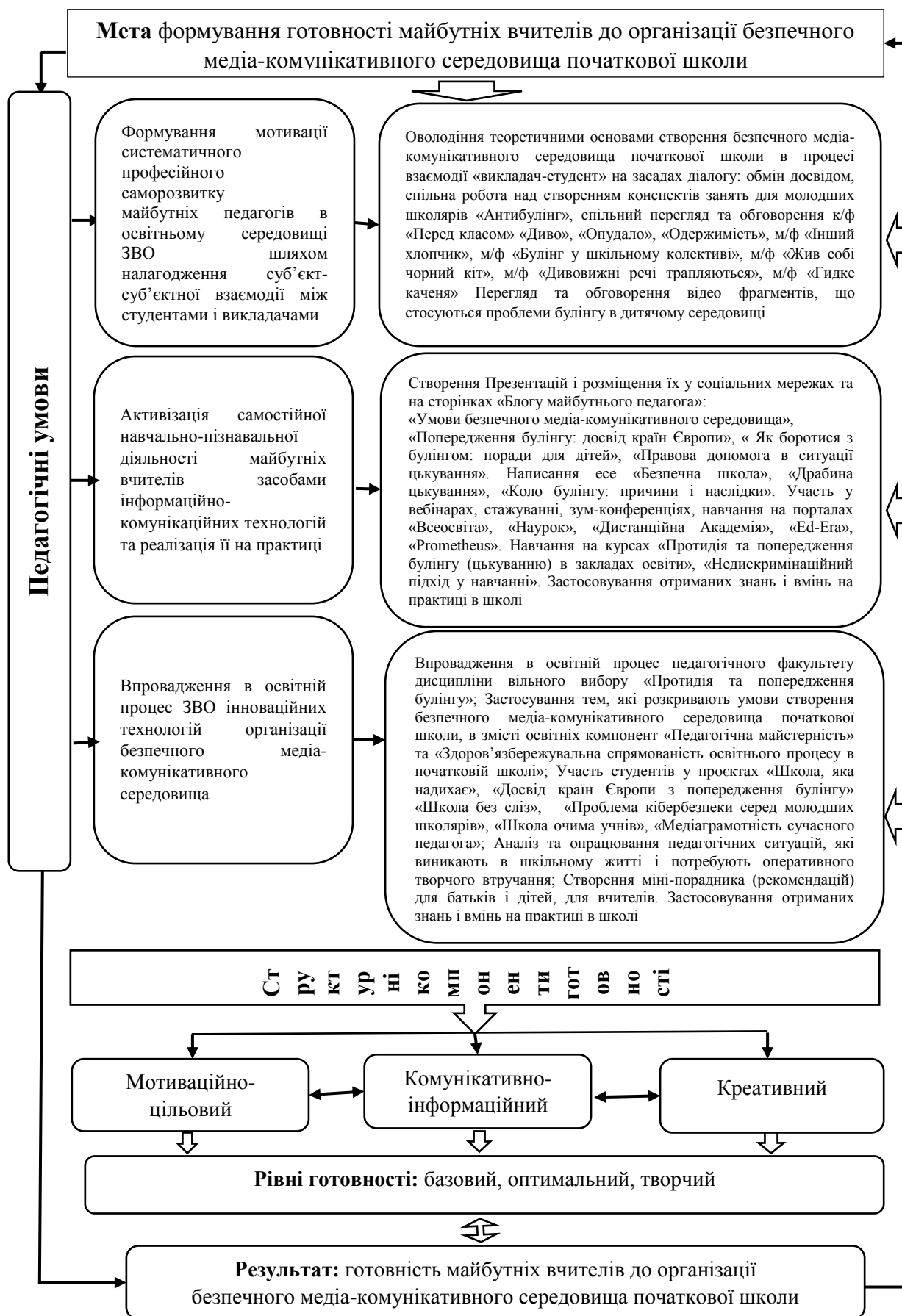

Рис. 2.1. Модель підготовки майбутніх вчителів до організації безпечного медіа-комунікативного середовища початкової школи

Впровадження в освітній процес педагогічного факультету зазначених вище умов, сприяло формуванню готовності здобувачів вищої освіти до створення безпечного медіа-комунікативного середовища початкової школи. В процесі нашої роботи ми бачили, як змінюється ставлення студентів до майбутньої діяльності, до розуміння проблем шкільного життя. Самі студенти відмічали, що отримані уміння і навички створення безпечного медіа-комунікативного середовища допомагають оволодівати знаннями на освітніх компонентах різних циклів, а головне – як реалізуються вміння на виробничій практиці у школі.

Здобувачі вищої освіти із задоволенням обирали теми для самостійної роботи та групових проєктів, включалися у процес створення міні-порадника для батьків (рис 2.2.; 2.3.).

Рис 2.2. Створення групових проєктів здобувачами освіти

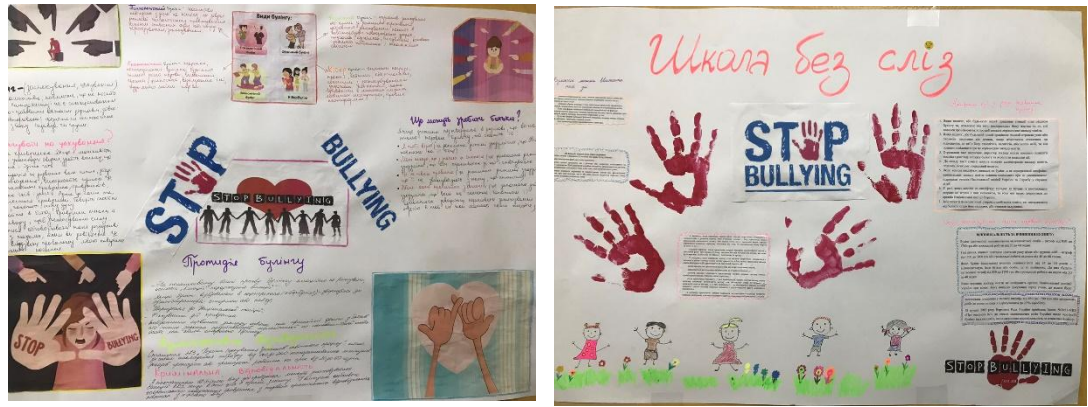

Рис. 2.3. Міні-порадники для батьків

Знання та нові навички зі створення безпечного медіа-комунікативного середовища студенти застосовували на практиці під час роботи з молодшими школярами (Рис. 2.4.).

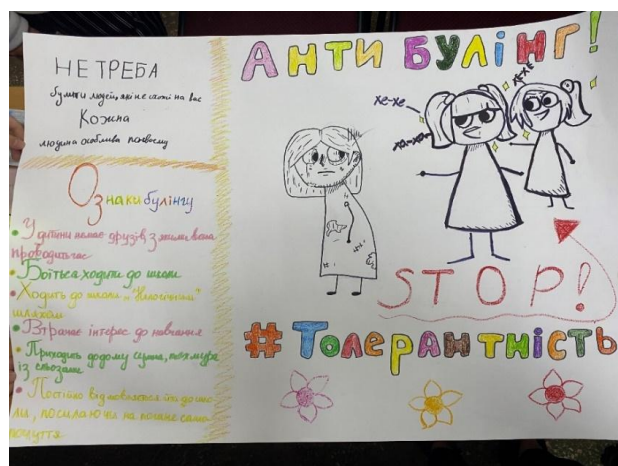

Рис 2.4. Проекти, створені в процесі проходження педагогічної практики

2.3. Результати експериментальної роботи

Результати формувального етапу експерименту довели ефективність запропонованих нами педагогічних умов підготовки майбутніх вчителів до організації безпечного медіа-комунікативного середовища початкової школи.

Цілеспрямована систематична робота з формування здатності будувати безпечне медіа-комунікативне середовище в початковій школі підвищила рівень готовності майбутніх вчителів експериментальної групи до професійної діяльності. Найголовніше – студенти стали більш вмотивованими до самостійного оволодіння фаховими знаннями, інтерес до професії став стійким, у багатьох з'явилося бажання присвятити себе педагогічній діяльності.

Наприкінці нашого дослідження було проведено опитування, створене на сайті Google у підрозділі Форма. Результати дослідження показали, що студенти педагогічного факультету бажають продовжувати таку роботу, у них з'явилася велика кількість нових ідей щодо попередження цькування в школі, свої пропозиції вони запропонували для обговорення. Найцікавішими формами роботи здобувачі назвали підготовку та проведення годин спілкування для учнів початкової школи («Зустрічають за одежею», «Всі ми різні, всі ми РІВНІ», «Коли ти свідок булінгу» та інші), батьківських зборів («Увага: діти в соцмережах!», «Як розірвати коло булінгу», «Правила безпечної поведінки в інтернеті») та тренінгів, на яких проводилася антибулінгова робота та виховання товарищескості, толерантності, взаємоповаги.

Результати вимірювання рівня стану готовності майбутніх вчителів початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища після формувального експерименту показали позитивну динаміку.

Ми отримали наступні результати зображені на рис. 2.5. та рис. 2.6.

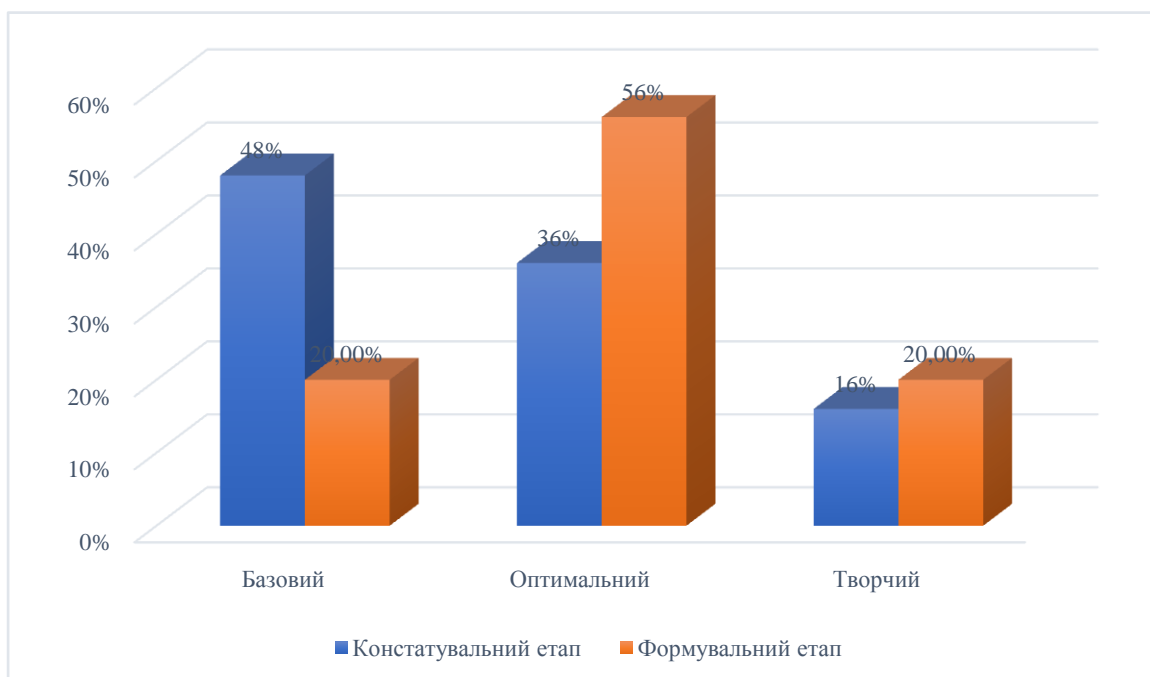

Рис. 2.5. Рівень стану готовності майбутніх вчителів початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища ЕГ

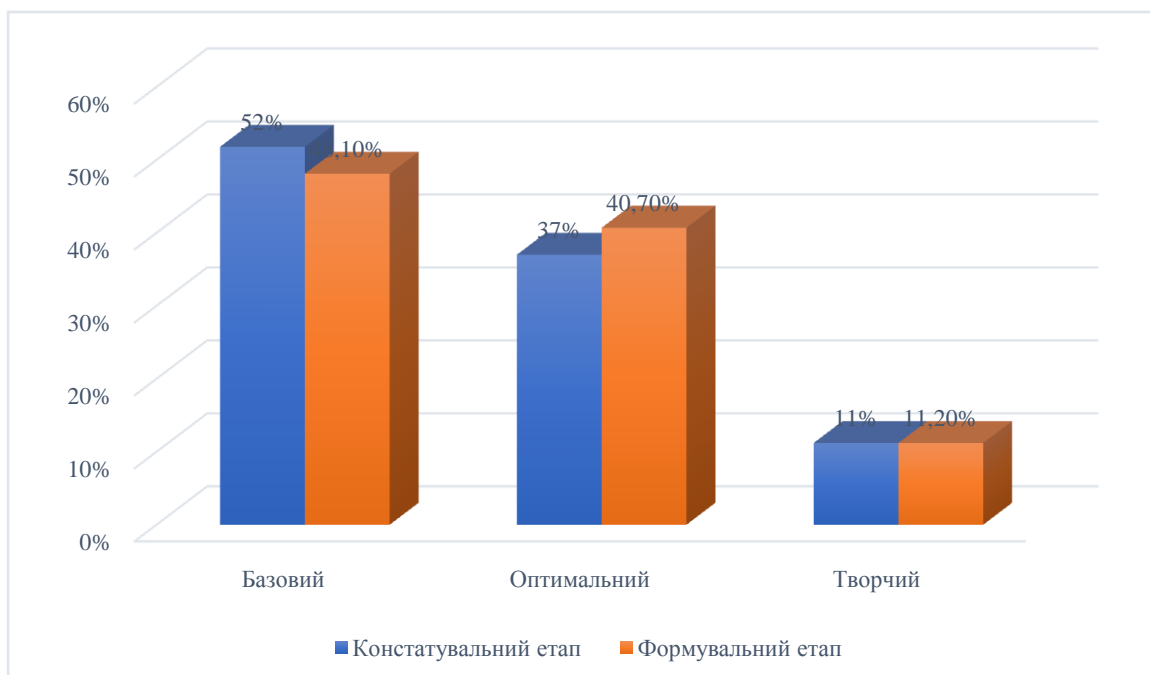

Рис. 2.6. Рівень стану готовності майбутніх вчителів початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища КГ

Отже, проведене дослідження підтвердило нашу гіпотезу щодо створення педагогічних умов підготовки здобувачів вищої освіти педагогічного факультету спеціальності Початкова освіта до організації безпечного медіа-комунікативного середовища в школі.

Ми впевнилися, що налагоджена суб'єкт-суб'єктна взаємодія між студентами і викладачами, активізація самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій та впровадження таких інноваційних форм роботи, як участь у проєктах, створення міні-порадника для дітей і батьків, підготовка і проведення заходів з використанням елементів тренінгу та ІКТ, сприяють кращій підготовці майбутніх педагогів до створення безпечного медіа-комунікативного середовища в початковій школі.

ВИСНОВКИ

Сучасна початкова школа має бути простором для повноцінного формування успішної, творчої, щасливої особистості. Від учителя залежить, на скільки комфортно та сприятливою для гармонійного розвитку учнів, буде атмосфера в класі. Майбутні педагоги, оволодіваючи професійними компетентностями, мають бути готовими до створення такого психологічного клімату в дитячому колективі, де кожний відчуває себе в безпеці, відчуває захищеність від насильства та зловживань з боку однолітків і дорослих.

В ході дослідження педагогічних умов підготовки здобувачів вищої освіти до організації безпечного медіа-комунікативного середовища в початковій школі, ми дійшли таких висновків:

1. Питання оптимального педагогічного середовища та освітнього простору досліджували вітчизняні класики (К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський) та сучасні науковці (І. Бех, Г. Костюк, С. Максименко, А. Мудрик, О. Савченко, Н. Селіванова, А. Цимбалару та інші).

За Концепцією НУШ, освітнє середовище має та відповідати вимогам: «безпечне, належати дитині, мати вільний доступ, забезпечувати потреби дитини, мати баланс: навчання – гра – відпочинок, а також дитина – вчитель, надавати дитині право вибору, усвідомлюючи наслідки, мати дороговкази: цінності, правила».

Тож, «безпечне освітнє середовище» трактується науковцями як таке, що забезпечує: наявність безпечних умов навчання та праці, комфортну міжособистісну взаємодію, сприяючи емоційному благополуччю учнів, педагогів та батьків; відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

В нашому дослідженні під «медіа-комунікативним середовищем початкової школи» ми розуміємо сукупність умов, які забезпечують здійснення освітньої діяльності засобами інтерактивних інформаційних і комунікативних технологій та взаємодію між молодшими школярами засобами ІКТ.

Майбутній вчитель початкової школи має бути готовим до сучасних викликів інформаційного суспільства. Поняття «готовність» сучасними вітчизняними науковцями Ю. Вербиненко, І. Гавриш, І. Зязюном, Г. Троцко, С. Литвиненко, О. Пехотою трактується як передумова та рушійна сила професійної діяльності, наявність комплексу індивідуально-психологічних, мотиваційних, пізнавальних та вольових якостей, які забезпечують реалізацію потенційних можливостей педагога.

Вважаємо, що майбутній вчитель початкової школи також має бути готовим до формування медіа-імунітету учнів, забезпечення психологічного благополуччя молодших школярів у медіа-просторі, створення безпечного медіа-комунікативного середовища, вільного від насильства та агресії.

2. Завданням нашого дослідження було виявити сучасний стан підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення безпечного медіа-комунікативного середовища. В анонімному опитуванні, спостереженнях та в ході проведення діагностичних методик, визначилися ставлення студентів до педагогічної діяльності, спроможність застосовувати знання в змінених умовах, оперувати інформацією, розв'язувати проблемні педагогічні ситуації.

Проведена діагностика окреслила проблеми (більшість респондентів знаходилися на базовому – 49% та оптимальному – 37% рівнях готовності до створення безпечного медіа-комунікативного середовища в початковій школі) і спонукала нас до розробки педагогічних умов, які б сприяли ефективному процесу формування готовності студентів педагогічного факультету до побудови комфортного

медіа-комунікативного середовища в початковій школі, осередку, де кожний учень захищений та має всі можливості для гармонійного розвитку.

3. Педагогічними умовами підготовки майбутнього вчителя до організації безпечного медіа-комунікативного середовища початкової школи ми визначили такі:

1) Формування мотивації систематичного професійного саморозвитку майбутніх педагогів в освітньому середовищі ЗВО шляхом налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між студентами і викладачами;

2) Активізація самостійної освітньої діяльності майбутніх вчителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій та реалізація її на практиці;

3) Впровадження в освітній процес ЗВО інноваційних технологій організації безпечного медіа-комунікативного середовища (циклу занять «Антибулінг», проєктів «Школа, яка надихає» та «Школа очима учнів» створення рекомендацій для батьків і дітей та ін.).

Експериментальна перевірка запропонованих умов оптимізації підготовки здобувачів вищої освіти педагогічного факультету спеціальності Початкова освіта до організації безпечного медіа-комунікативного середовища в школі довела сенс нашої гіпотези. В кінці формувального експерименту кількість студентів ЕГ оптимального та творчого рівнів значно збільшилася.

Результати нашої діяльності показали, що студенти педагогічного факультету готові до роботи зі створення безпечного медіа-комунікативного середовища в початковій школі, до формування медіа-імунітету вихованців, до виховання в них кращих загальнолюдських якостей, необхідних в житті сучасного інформаційного світу. Ефективними формами роботи студенти визначили підготовку та проведення годин спілкування для молодших школярів («Зустрічають за

одежею», «Всі ми різні, всі ми РІВНІ», «Коли ти свідок булінгу» та інші), батьківських зборів («Увага: діти в соцмережах!», «Як розірвати коло булінгу», «Правила безпечної поведінки в інтернеті») та занять з елементами тренінгу, на яких проводилася робота з попередження і протидії булінгу, виховання товарищкості, толерантності та взаємоповаги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Братко М. В. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Вип. 135, 2015. С. 67-72. <https://core.ac.uk/download/pdf/33687941.pdf>
2. Вербиненко Ю. Професійна готовність до педагогічної діяльності. URL: [http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/12274/1/ Professional.pdf](http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/12274/1/Professional.pdf).
3. Гаркуша Н. Безпечне медіа-комунікативне середовище як необхідна умова навчання та соціалізації учня початкової школи. Магістерські студії. Альманах. Вип. . Херсон. ХДУ, 2021. URL:
4. Горелов И.Н., Житников В.Ф., Зюзько М.В., Шкатова Л.А. Умеете ли Вы общаться? М.: Просвещение, 1991, с. 144. URL: <https://ua1lib.org/book/3120656/61601f?id=3120656&secret=61601f>
5. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посіб. / Упоряд.: Воротникова І.П., Чайковська Н.В. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 456 с.
6. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.01. 1983. 18 с.
7. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: Изд. БГУ, 1976. 167 с.
8. Карташова Л. А. Формування ІТ-готовності як нової якісної характеристики учителя суспільно-гуманітарних дисциплін. URL: <http://lkartashova.at.ua/Word/statti/termin.doc>
9. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Стаття 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

10. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/

11. Куріцина А. Кібербулінг - цькування в режимі он-лайн. 2020. URL: <https://vinps.vn.ua/?p=1275>

12. Литвиненко С. А. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора. пед. наук / НПУ імені М. П. Драгоманова. К., 2005. 40 с.

13. Литвинова Л. В. До питання наукового осмислення поняття комунікативного простору: сучасний стан та аналіз концепцій. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/7_2019/22.pdf

14. Макаренко А.С. Общие проблемы педагогики. Избранные произведения в 3-х т. Т.3. К.: Радянська школа, 1985. 590 с.

15. Найдьонова Л. А.. Кібербулінг в підлітковому рейтингу інтернет-небезпек. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwii9utkKHpAhUPzaYKHZ_fD_8QFjAAegQIAhAB&url=http%3A%2F%2Fnbu.gov.ua%2Fjpdf%2FPnpz_2018_1_11.pdf&usq=AOvVaw2slp5MfDUGhJf28_IUOFAw

16. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>

17. Перре-Клермон А. Н. Роль социальных взаимодействий в развитии интеллекта детей. Москва: Педагогика, 1991. 245 с.

18. Писарчук О.Т. Організація освітньо-розвивального середовища в системі підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Тернопіль: Вектор, 2015. 60 с.

19. Пономарьова К. Формування ключової комунікативної компетентності молодших школярів в умовах карантинних обмежень. URL:[http://undip.org.ua/upload/iblock/d26/20.4-posibnyk-ponomar% 60ova.pdf](http://undip.org.ua/upload/iblock/d26/20.4-posibnyk-ponomar%20ova.pdf)

20. Попередження та протидія кібербулінгу в дитячому освітньому середовищі: аналітичний огляд / Команда правозахисного департаменту ГО «Докудейз», 2020. 97 с. URL: https://cyber.bullyingstop.org.ua/storage/mediaarchives/cyberbuling_preview_5-10.pdf?fbclid=IwAR2LzoPNfsaZrpI5fBJJwA5V9js-BkT46VzY6mFk4LV_Qr9RLiz-CvYC5I

21. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации // Киев: Рефл-бук: Ваклер, 2001. 432 с.

22. Рекомендація Комітету міністрів державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі (неофіційний переклад). CM/Rec (2018) 7. URL: https://mvs.gov.ua/upload/file/rekomendac_ua_schodo_zahistu_d_tey_u_cifrovomu_seredovisch_2018.pdf

23. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 1999. С. 382.

24. Савченко, О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів і методистів почат. навчання. 2-ге вид., доповн., переробл. К.: Богданова А. М., 2009. 226 с.

25. Снігур О.М. Формування вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкової школи: дис. . канд. пед. наук: 13.00.09. К. 2007.

26. Сопівник І. В. Діагностика професійної підготовленості студентів до педагогічної діяльності / І. В. Сопівник, Т. М. Дука, І. Ю. Підлипняк // Наука і освіта. 2017. № 12. С. 59-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2017_12_10

27. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором. К.:Рад.шк., 1988. 284 с.

28. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. Доктора пед. наук Г. В. Троцько ; Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПНУ. К., 1997. 54 с.

29. Фрицюк В. А. Компоненти готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2017. № 2. С. 218–222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2017_2_37

30. Хижняк І. Тестування в діагностиці розвитку когнітивного компонента готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування засобів електронної лінгвометодики в професійній діяльності // Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2018. Вип. 7. С. 23-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prptma_2018_7_4

31. Цимбалару А. Д. Нова українська школа: освітній простір учня початкової школи: навч.-метод. посіб. К.: Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpraytsivnykiv/NUSH-osvitniy-prostir-uchnya-poch-shkoly-Tsymbalaru.pdf>

32. Цимбалару А. Д. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення // Український педагогічний журнал. 2016. № 1. С. 41-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_1_7

33. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. К., 2018. 56 с.

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidialbulingu/21kbos.pdf>.

34. Шапран Ю. Діагностика професійної компетентності студентів педагогічного університету методом аналізу поведінкових індикаторів // Вісник Черкаського ун-ту. Сер. : Педагогічні науки. Черкаси, 2015. С.141–148.

35. Шарков Ф.И. Коммуникология: основы теории коммуникации. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К.», 2010. С. 385-415.

36. Щевелева Г.М. Педагогические основы формирования непрерывного образовательного пространства: дис. д-ра пед. наук. Воронеж, 2001. 378 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПЕРШІ КРОКИ, коли є підозра ситуації булінгу

Крок 1. Необхідно повідомити директору школи про випадок булінгу або підозру щодо нього. Це можуть зробити всі учасники освітнього процесу: учні, батьки та педагоги.

Повідомлення мають прийматись усно або письмово, особисто або засобами електронної комунікації.

“Чому це важливо проговорити для вчителів? Тому що часто ми схильні менше приділяти уваги саме усним повідомленням або повідомленням в груповому чаті. Проте всі ці повідомлення від батьків і учнів необхідно вважати саме заявою про булінг”

Звертатися письмово і казати про це батькам та учням.

“У такому випадку є чітка заява – задокументована, з датою, з реєстраційним номером. У випадку, якщо щось буде зроблено неправильно або дій не буде вжито, письмова заява буде доказом для звернення в інші інстанції”.

Крок 2. Директор впродовж першої доби від отримання повідомлення має обов’язково повідомити про випадок:

- поліції;
- батькам учнів-учасників булінгу;
- службі у справах дітей для того, щоби з’ясувати причини випадку булінгу та усунути їх, а також для соціального захисту дітей, які стали сторонами булінгу;
- додатково – центру соціальної служби для сім’ї та молоді. Цей центр має оцінити потреби сторін булінгу, визначити методи соціальної

роботи, визначити та потім надати соціальні послуги, забезпечити психологічну підтримку.

Важливо: Якщо трапився випадок, через який дитина потребує медичної допомоги, то директор обов'язково має викликати швидку.

Крок 3. Директор має скликати засідання комісії з розгляду випадку булінгу впродовж 3-х робочих днів із дня отримання заяви або повідомлення.

Комісія може розглядати заяву не більше 10-ти робочих днів із дня отримання заяви або повідомлення керівником закладу освіти.

КОМІСІЯ І ЗАСІДАННЯ

Комісія має бути затверджена на початку навчального року.

Постійний склад:

голова (зазвичай це директор);

педагогічні працівники;

практичний психолог;

соціальний педагог;

представник служби у справах дітей;

представник центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Варіативний склад комісії: батьки, сторони булінгу та інші представники суб'єктів реагування (органи місцевого самоврядування, засновник закладу освіти або уповноважений ним орган та територіальні органи національної поліції).

Як відбувається засідання комісії:

1. Секретар має повідомити всім членам, заявнику та іншим зацікавленим особам про порядок денний засідання, дату, час і місце проведення, надати або надіслати необхідні матеріали. Це все має відбуватися не пізніше 18-ї години за день до засідання комісії. Тобто, якщо засідання заплановано на вівторок, то не пізніше, ніж о 18-й годині понеділка мають бути поінформовані всі члени комісії.

2. Щоби засідання вважалося правомірним, повинні бути $\frac{2}{3}$ її членів. Рішення комісія ухвалює більшістю голосів через відкрите голосування. У випадку, якщо голоси розділилися навпіл, останнім голосом є голос директора, оскільки він є головою комісії.

3. Протягом засідання секретар комісії веде протокол.

4. У протоколі зазначається, які рішення ухвалює комісія, визначено потреби сторін булінгу в соціальних та психолого-педагогічних послугах, перераховано їх. А також – які мають бути вжиті інші заходи для усунення причин булінгу, рекомендації для педпрацівників, батьків або інших законних представників неповнолітньої особи.

5. Керівник закладу освіти наказом має оформити протокол засідання комісії.

Діяльність комісії не закінчується на тому, щоби визначити, що робити. Після вжитих заходів вона має далі збиратися на заплановані засідання і моніторити ефективність заходів виховного впливу, визначати, чи треба їх коригувати.

**Урок для учнів 4 класу
на тему: «Стоп булінг»**

Мета: вироблення у дітей небайдужості до проблеми булінгу, розвиток співчутливого ставлення до жертв насилля, навички надання і отримання допомоги

Тривалість: 45 хв.

Обладнання і матеріали: - комп'ютер, проектор для перегляду відео; - відеоролики (1-2) для різних вікових груп; - папір, олівці або ручки, котушка ниток; - роздаткові матеріали (буклети, плакати, наліпки, карточки для комунікації)

План уроку

1. Вправа «Метод розстановки сил» (зробити на перерві перед початком уроку)
2. Перегляд відеороликів про булінг (10 хв.)
3. Обговорення теми (15 хв.)
4. Гра «Це булінг?» для -8 класів (5 хв.)
5. Робота з формулою «stop-talk-walk» для 6-8 класів (10 хв.)
6. Підведення підсумків заняття, гра «Павутинка» (5 хв.)

Метод розстановки сил

Виконує доповідач. Перед початком уроку попросить кожну дитину на аркуші паперу написати прізвища чотирьох дітей, з якими вона хоче сидіти поруч за партою. А також прізвище того, кого вона вважає своїм найкращим другом. Отриману інформацію передайте вчителю. Коли вчитель проаналізує результати, то легко помітить, кого з дітей «забули», не згадали зовсім. Цей метод має назву «розстановка сил». Завдяки йому можна дослідити комунікацію в колективі й дізнатися, хто в

класі може бути потенційною жертвою, хто агресором, хто є неформальним лідером, а від кого відвернулися однолітки.

Хід уроку

Доповідач (заходить до класу, де сидять учні, і коли всі зайдуть до класу – зачиняє двері і на дверях вішає плакат з червоним знаком «STOP БУЛІНГ»): Відтепер наш клас – зона, вільна від булінгу. (Представляється і починає урок):

Доброго дня! Мене звати..., я І сьогодні ми з вами поговоримо про булінг. Як ви вважаєте, що таке булінг (цькування)? (просить дітей пояснити, як вони розуміють поняття «булінг»).

Так, дійсно, кожен з вас має рацію. Якщо підсумувати усе, що ми сказали, виходить, що булінг – це агресивна і неприємна свідома поведінка однієї дитини або групи дітей стосовно іншої дитини, що супроводжується фізичним і психологічним тиском. А давайте дізнаємося, звідки взялося це незвичайне слово «Булінг». Це слово прийшло до нас із англomовних країн, де словом «bully» називають хулігана, забіяку, задираку, тобто людину, яка поводить себе недобре, ображає інших та пакостить. Я пропоную нам подивитися декілька відеороликів, в яких розповідається про шкільний булінг і побачимо, як же він виглядає. Адже деколи ми можемо навіть не розуміти, що те, що відбувається з нами – це булінг. (дивляться відеоролики) Відеоролики:

- <http://autta.org.ua/ua/materials/material/V-deo--Kam-n--nozhits---pap-r-/>

- <https://www.youtube.com/watch?v=zACLM3Fp3LQ>

- <https://www.youtube.com/watch?v=K4EmYocEnwE>

<https://www.youtube.com/watch?v=gfyADKMQo38>

<https://www.youtube.com/watch?v=39rbBBvslaE>

<https://www.youtube.com/watch?v=VI3YzhePwKU>

Обговорення теми

Доповідач: Отже, щойно ми з вами переглянули відеоролик/відеоролики, які висвітлюють проблему булінгу серед школярів. Давайте обговоримо підняті в мультфільмах теми та трохи більше дізнаємося про таке явище, як булінг. Ситуація з булінгом в Україні доволі невтішна.

- У 2017 році 7 з 10 дітей стикалися з булінгом в тих чи інших проявах (були жертвою або свідком). Можливо хтось із вас також з ним стикався? А з яким саме? Добре, ось ви й самі перерахували можливі форми булінгу:

- Фізичне насильство (штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, стусани, ляпаси, нанесення тілесних пошкоджень)

- Психологічне насильство (обзивання, глузування або висловлювання, якими ображається стать, раса або національність, виключення інших із групи, розповсюдження пліток або чуток)

- Економічне насильство (крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей, вимагання грошей)

- Кібербулінг (новий вид булінгу, який виник з приходом в наше життя соціальних мереж: образливі повідомлення з погрозами, відредаговані фотографії, блокування профілів, навіть шантаж).

Багато-хто не надає булінгу значення. Але насправді це не просто пустоші або грубість, а особлива форма взаємин, яка з часом переростає в насильство. Зовсім недавно Верховна Рада України прийняла Закон, яким закріпила поняття булінгу (цькування) та відповідальність за його вчинення. Якщо булінг вчинить особа, старше 16 років, то до неї може бути застосовано штраф від 850 грн або громадські роботи від 20 годин. Якщо булінг вчинять повторно протягом року або групою осіб, розмір покарання збільшиться до штрафу від 1700 грн або громадськими роботами від 40годин. До речі, громадські роботи – це виконання порушником у вільний від роботи чи навчання час безоплатних робіт на користь суспільства, наприклад прибирання території. Якщо булінг

вчинить дитина до 16 років, відповідатимуть її батьки. До них застосовуватимуть покарання у вигляді штрафу у розмірі 850 грн. або громадських робіт від 20 годин. Особливо передбачена відповідальність за приховування фактів булінгу (цькування) для керівників шкіл. Якщо керівник не повідомить поліцію про відомі йому випадки цькування серед учнів, до нього буде застосоване покарання у вигляді штрафу від 850 грн або виправних робіт до одного місяця з відрахуванням до 20 % заробітку. Батькам та друзям буває дуже складно зрозуміти, що їхні діти чи товариші стали жертвами булінгу, адже зазвичай вони нікому не розказують про свою проблему. Більшість жертв булінгу – це сором'язливі діти, які бояться говорити про свої хвилювання. Але завжди можна придивитися до зовнішніх ознак та поведінки ваших друзів та однокласників:

- їм надсилають електронні листи та повідомлення з погрозами, публікують образливий контент на їх сторінках в соц. мережах
 - іграшки та особисті речі поламани та зіпсовані
 - їх одяг, зошити та підручники часто брудні та розірвані
 - можна побачити синці і подряпини на тілі або жувальну гумку в волоссі
- Запам'ятайте, якщо у вашого знайомого є ці або інші ознаки – необхідно невідкладно повідомити дорослих про те, що він може бути жертвою булінгу!

Булінгу може зазнати будь-яка дитина у школі, але жодна не заслуговує на таке ставлення. Ми знаємо, що робити і до кого звертатися, якщо раптом заболить зуб чи захворіємо на грип. А як ви думаєте, до кого можна звертатись за допомогою у випадках булінгу? Ви всі молодці, ви всі праві! Головне - не треба соромитися зізнатися іншим у виникненні ситуації булінгу. Найкраще сказати про це дорослим, яким ви довіряєте. Пам'ятайте, що коли кривдника не зупинити, можуть постраждати інші діти. Допомогти жертві булінгу інколи досить просто. Перше, що ти можеш зробити, - не підтримувати тих, хто знущається. Твоє ставлення

має бути таким, щоб ініціатори булінгу відчули, що ти не погоджуєшся з тим, що відбувається. Якщо бачиш, що з когось насміхаються, допоможи йому вийти з цієї ситуації, покажи свою підтримку, скажи, що він чи вона не заслуговує на таке ставлення. Люди, яких ображають, часто почуваються самотніми - допоможи їм відчутти, що вони не одні. Отже, ми поговорили про проблему булінгу в Україні, визначили його ознаки, а також дізналися, що ви можете зробити, щоб зупинити булінг.

Тепер давайте пограємо.

Розділімося на 3 команди.

Гра називається «Це – булінг?». У ході гри ви спробуєте відрізнити дружні піддражнювання від булінгу. Доповідач роздає учням склеєні смайлики. Жовтий смайл – не булінг. Червоний – булінг. Далі зачитує ситуації з карток, а учні показують відповідний смайлик (булінг чи не булінг) (додаток 1). Доповідач (підсумовує): Отже, ми побачили, що булінг суттєво відрізняється від типових конфліктів і непорозумінь між друзями або однокласниками.

Булінг - це якщо:

- людині завдали болю, принизили фізично або словесно;
- така поведінка повторюється, хоча може статися й один раз;
- це було зроблено навмисно;
- людина, якій заподіяли шкоду, не може сама захистити себе.

А тепер я поділюся з вами секретною формулою, яка допоможе попередити направлену на вас агресію. Цікаво?

Формула називається **«stop-talk-walk»**. Мені потрібно 2 бажаючих. Хто хоче спробувати? (Доповідач обирає пару для участі, ділить ролі (агресор і жертва) і зачитує класу правила) Отже, формула «stop-talk-walk» дуже проста. Коли булі починає провокувати конфлікт або розпалювати ворожнечу, потрібно виконати три простих кроки: STOP: Зберігайте спокій! Ввічливо зупиніть кривдника, намагайтесь уникнути сварки. Ні в якому разі не вступайте з ним в бійку.

TALK: Говоріть спокійно і впевнено, покажіть силу духу. Зазначте прямо, що вам не подобається подібне ставлення до себе, і ви не збираєтеся цього терпіти. Повідомте агресора, якщо він не припинить свою поведінку, ви будете змушені повідомити дорослим (вчителям, батькам).

WALK: Якщо є можливість, зробіть вигляд, що вам байдуже і йдіть геть. (діти починають працювати з формулою: одна вигадує ситуацію і починає зачіпати іншу, в той час як інша з допомогою доповідача спокійно і ввічливо відповідає згідно з формулою. Потім вони міняються ролями і повторюють гру). Підведення підсумків заняття Доповідач (просить всіх підвестися і стати в коло): Отже, ми з вами з'ясували, що називають булінгом, як його розпізнати і що робити в ситуації булінгу. Не треба соромитися зізнатися іншим, що ви страждаєте. Ви можете сказати про це дорослим, яким ви довіряєте, старшим товаришам, вчителям або шкільному психологу. Пам'ятайте, що коли кривдника не зупинити, можуть постраждати інші діти. Ви маєте знати, що #булутинекруто. Зовсім не круто! Було б набагато ліпше, якби люди замість булінгу робили щось добре один для одного.

Давайте об'єднаємося в єдине ціле – в павутинку на знак того, що ми разом виступаємо проти булінгу. #РазомПротиБулінгу (Доповідач дає учням клубок і просить у довільному порядку передавати його із рук в руки, тримаючи частину нитки в себе, поки не обплутає усіх дітей).

Анкети дослідження медіаграмотності учнів початкової школи

АНКЕТА 1

Соціальні мережі. Безпечна поведінка в Інтернеті

Мета дослідження: дослідити рівень безпечної поведінки учнів початкової школи у мережі Інтернет.

Шановний друже!

Просимо тебе відповісти на подані нижче запитання. Опитування є анонімним. Серед запропонованих варіантів відповідей обери і познач ту, яка найбільше тобі підходить, або допиши свою.

1. Чи зареєстрований ти в соціальних мережах?
 - а) так б) ні
2. В яких інтернет-мережах ти зареєстрований?

власна відповідь _____

3. Чи однакові паролі у твоїх соціальних мережах?
 - а) так б) ні.
4. Кому можна повідомляти свій пароль?
 - а) друзям
 - б) батькам
 - в) друзям по інтернет-листуванні
 - г) незнайомим
 - д) нікому.
5. Коли ти в Інтернеті, то нікому не маєш давати:
 - а) своє прізвище, адресу, телефон
 - б) номери прикладів з математики
 - в) імена своїх домашніх улюбленців
 - г) назви своїх улюблених книжок чи мультиків.

6. Ти отримав повідомлення у Viber чи на Facebook від незнайомця, твої дії:

- а) прочитати і відповісти йому
- б) розповісти батькам
- в) прочитати і видалити повідомлення
- г) не реагувати
- ж) власна відповідь _____

7. Якщо хтось, із ким ти познайомився в Інтернеті, хоче зустрітися, ти:

- а) будеш тримати все в таємниці і підеш на зустріч
- б) візьмеш із собою на зустріч когось із друзів
- в) ніколи не зробиш цього, не повідомивши батьків
- г) усі відповіді правильні
- ж) проігноруєш запрошення.

8. Визнач в балах, наскільки безпечно ти почуваєш себе в Інтернеті?

Особливо		Надзвичайно
небезпечно	1 2 3 4 5	безпечно

Твій клас: _____ вік: _____ стать: _____

Дякуємо за щирі відповіді та співпрацю!

АНКЕТА 2

Медіа інтереси учнів початкової школи

Мета дослідження : дослідити складові медіа контенту учнів початкової школи.

Шановний учень!

Просимо тебе відповісти на подані нижче питання. Опитування є анонімним.

1. Чим ти займаєшся у вільний час?

- а) граю з друзями на вулиці допомагаю батькам
- б) дивлюсь телевізор
- в) в Інтернеті
- г) читаю книги
- д) читаю газети
- е) читаю журнали
- ж) відвідую різні секції

з) інше (вказіть будь ласка, що саме) _____

2. В інтернеті ти: (можна обрати декілька відповідей) спілкуєшся з друзями

а) дивишся різні шоу-програми

б) шукаєш інформацію

в) слухаєш музику

г) дивишся мультфільми

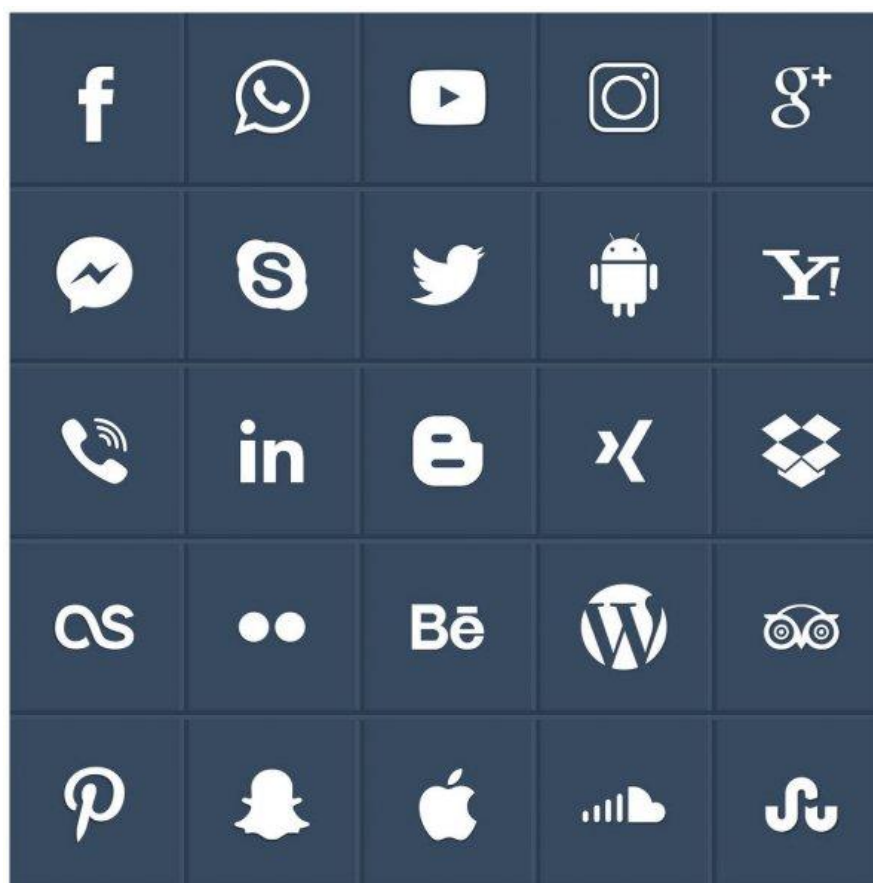
д) переглядаєш різні соцмережі

е) цікавишся новинами

ж) дізнаєшся нове про моду

з) власна відповідь _____

3. Подивись на символи і обери ті, які тобі знайомі.

Твій клас: _____ вік: _____ стать: _____

Дякуємо за відповіді!

АНКЕТА 3

Кібер-булінг

Мета дослідження: визначити актуальність проблеми кібер-булінгу в середовищі учнів початкової школи.

Друже!

Просимо відповісти тебе на подані нижче запитання. Опитування є анонімним.

У тих запитання, де пропонується кілька варіантів відповідей, ти можеш підкреслити ту, яка найбільше відповідає твоїй думці, або дописати свою.

1. Що таке кібер-булінг?

- а) комп'ютерна гра
- б) Інтернет-вірус
- в) сучасна форма дитячої агресії.

2. З якими проявами кібер-булінгу ти зустрічався в Інтернеті?

- а) листи з погрозами
- б) звинувачення з боку інших
- с) неправдиві чутки
- д) оази (образливі слова)
- е) не зустрічався з цим ніколи.

3. Чи отримував ти листи з погрозою, цькування, образи, звинувачення з боку

- а) однокласників
- б) товаришів
- с) незнайомих
- д) власна відповідь_

4. Якщо ти побачиш прояви кібер-булінгу, то кому ти повідомиш у першу чергу

про це?

- а) батькам
- б) класному керівнику
- с) зателефоную на дитячу «гарячу лінію» 116-111
- д) не скажеш про це нікому
- е) друзям
- ф) власна відповідь_____

5. Як ти будеш діяти, коли зіткнешся з проявами кібер-булінгу?

- а) буду ігнорувати
- б) розповім про це
- в) відповім кривднику
- г) заблокую кривдника
- д) власна відповідь _____

Твій клас: _____ вік: _____ стать: _____

Дякуємо за відповіді!

Анкета вивчення стану сформованості медіаграмотності майбутніх вчителів «Я в інформаційному світі»

Шановні студенти!

Подумайте над поданими нижче питаннями. Опитування анонімне, намагайтесь будь ласка бути якомога точнішими у відповідях.

Оберіть одну або кілька відповідей.

1. Ви зареєстровані в соціальних мережах.

Так Ні

2. Якщо Ваша відповідь в першому запитанні "так", вкажіть будь ласка в яких мережах зареєстровані

Life	UkrOpen
Українці	Ukrface
Facebook	Twitter
Instagram	Google +
FamalyUA	Сусіди
Telegram	YouTube
Мій Світ	LinkedIn
MySpace	Viber
WhatsApp	Pinterest
Skype	Інше

3. Скільки часу, на Вашу думку, Ви проводите в соціальних мережах?

4. З яким(и) твердженням(и) Ви погоджуєтесь: соціальні мережі ...

а) створені для спілкування

б) прагнуть усіма можливостями утримувати вашу увагу в власних цілях

в) спрямовані на те, щоб користувач проводив якомога більше часу в мережі

г) ґрунтуються на алгоритмах, які вивчають мої інтереси і можуть керувати моєю

увагою

д) містять персоналізовану стрічку новин, яка керує моєю увагою

е) контент корисної інформації, корисних зв'язків

ж) можливість відчувати себе не самотнім

з) корисна можливість безцільно повести час

и) інше:

5. Контент моєї стрічки новин соціальної мережі у більшості

а) розважає

б) інформує

в) розвиває

г) впевнює у власних силах

д) викликає заздрість

е) підвищує власну значущість

ж) обурює

з) інше

6. Тематика вашої стрічки новин в соціальній мережі

а) повністю мене задовольняє

б) хотілось би дещо змінити

в) я знаю як формувати тематику стрічки новин

г) у більшості мені не подобається

д) інше

7. Які емоції ви відчуваєте коли бачите іконку соціальної мережі

радість,

бажання скоріше

відкрити

сум

хвилювання

сором

страх

нудьга

розчарування

безпека

байдужість

8. Оцініть від 1 до 10 на скільки Ваш образ в соціальній мережі співпадає з реальним *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

9. Соціальне схвалення в мережі для вас важливе?

а) так, я чекаю позитивні лайки до моїх постів

б) моя діяльність в соціальних мережах не визначається лайками друзів

в) пишу оскільки не можу не писати, незалежно від якості і кількості оцінок

г) негативні реакції на мої пости, фото викликають моє незадоволення в соціальних

мережах

д) не створюю пости тому не залежу від сторонньої думки

е) інше

10. Чи бувало з Вами так, що після перегляду стрічки новин Вам здавалось, що ваше

життя не таке цікаве

Так Ні

11. Продовж речення "Я зазвичай ..."

а) підписуюсь лише на корисні для мене спільноти, сторінки

б) виважено ставлю кожен лайк

в) видаляю людей які пишуть "інформаційне сміття"

г) додаю друзів дуже уважно і обережно

д) не аналізуючи, легко лайкаю пости

е) додаю у друзі усіх хто надсилає запит

ж) коли ставлю лайк, усвідомлюю що мережа буде додавати схожий контент

з) використовую режим браузера інкогніто, коли мої запити можуть додати до

стрічки новин нецікавий контент

и) мало чому вірю, перевіряю інформацію в різних джерелах

12. Чи будете Ви користуватись соціальними мережами, якщо вони стануть не

безкоштовними?

а) так, не залежно від ціни

б) так, за адекватну ціну

в) ні, не буду оплачувати

г) важко відповісти

д) ні

13. Як ви розумієте сутність поняття «медіа грамотність»?

14. Які структурні компоненти можна виділити в структурі медіаграмотності?

15. Чи важлива спеціальна виховна робота з медіаграмотності для учнів?

так

ні

не знаю

16. Ви граєте в комп'ютерні ігри?

так

ні

17. Якщо граєте, то ця гра ...

шутер
стратегічна гра
симулятор
пригоди
головоломка
перегони
інше

18. Булінг - це ...

- а) комп'ютерна гра,
- б) Інтернет вірус,
- в) цькування, форма агресії.

19. Чи є в Вашому оточенні люди, які здійснюють фізичний чи психологічний тиск на Вас?

такні

20. Є в вашому оточенні люди з якими Ви можете поділитись проблемами цькування з боку інших людей?

- а) так, батьки
- б) так, одногрупники
- в) так, друзі
- г) ні, не маю
- д) інше

21. Дата Вашого народження

22. Ваша стать

жіноча

чоловіча

Дякуємо за співпрацю!

Додаток Е

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Гаркуша Наталія Сергіївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не подроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

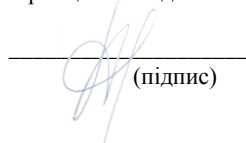
– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

19.09.2021
(дата)

(підпис)

Наталія Гаркуша
(ім'я, прізвище)